

УДК 786.8

Сташевський Андрій Якович, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри теорії, історії музики та інструментальної підготовки Інституту культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сташевский Андрей Яковлевич, доктор искусствоведения, профессор, заведующий кафедрой теории, истории музыки и инструментальной подготовки Института культуры и искусств Луганского национального университета имени Тараса Шевченко.

Stashevs'kyi Andrii Yakovych, doctor of arts, Professor, head of Department of theory, history of music and instrumental training Institute of culture and arts of Taras Shevchenko Luhansk national University.

**Прийоми гри міхом у баянному мистецтві
(на прикладі творів сучасних українських композиторів)**

**Приемы игры мехом в баянном искусстве
(на примере произведений современных украинских композиторов)**

**Tricks bellows playing in button accordion art
(on the example of works by contemporary Ukrainian composers)**

Стаття присвячена огляду і систематизації найтиповіших міхових прийомів гри, розповсюджених в сучасному баянному мистецтві. Розглядується специфіка їх виконання, надаються приклади художнього втілення цих прийомів на зразках музичних творів. Пропонується класифікація міхових прийомів гри за основними їх типами і різновидами.

Ключові слова: міхові прийоми гри, тремоло міхом, рикошети, баянне виконавство, баянна музика, українські композитори.

Стаття посвячена обзору і систематизації найбільш типових мехових прийомів гри, розпространих в сучасному баянному мистецтві. Розглядається специфіка їх виконання, приводяться приклади художественного втілення цих прийомів на зразках музичних творів. Пропонується класифікація мехових прийомів гри відповідно до основних їх типів і різновидностей.

Ключевые слова: меховые приемы игры, тремоло мехом, рикошеты, баянное исполнительство, баянная музыка, украинские композиторы.

The article is devoted to the review and systematization of the most common fur playing techniques, common in modern button accordions art. We consider the specifics of their execution, are examples of art embodiment of these techniques on samples of music. Proposed classification fur bellows techniques in accordance with the basic types and varieties.

Bellows shake – taking game using periodic changes bellows on one sound or tune that runs multi-directional movements bellows in a slow, moderate or fast pace. Traditionally, the reception bellows tremolo is performed by the movement of the left half a length, i.e. the left hand. Although in recent years increasingly using technology tremolando and right hand. This technique is offered in the episodes with long-term bellows tremolo for the purpose of reasonable distribution of muscular work required for its execution, between both hands.

Rarely used execution even start groups on compression bellows (so-called reverse tremolo). In turn, the game three share (trainig) structures by conventional tremolo provides for the execution of the first share of each group in turn in different directions of movement of the bellows, i.e. resinate compress. The conventional tremolo bellows has gained the most widespread application as the

original bayan left in the modern practice of composition and genre of arrangements and transcriptions for accordion instrumental and orchestral music.

Conventional bellows shake – perform sequential multi-directional movement of the bellows hold with fingers pressed keys. Thus, the beginning sound of the two paired groups will always be in open bellows.

Combined bellows shake deducts fingers on the keys only in the middle of the group and removing them only at the moment of switching, movement bellows at first the fate of each new group is in the direction of the last fate of the previous group. That is, it combines the versatility of movement bellows with unidirectionality.

Asymmetric normal bellows shake – performing groups with heterogeneous metric (dicots and triple) by taking regular bellows shake. In this case, the multi-directional alternating movement bellows coincides with the accent beats asymmetrical metric groups.

Asymmetric combined bellows shake – fulfillment by way of a combined shake chain groups with heterogeneous metric. Synthesized bellows shake is a combination of tremoulinas movement of the elements of normal and combined bellows shake.

Arrhythmic or vulnerable bellows shake – performance reception howoge bellows shake sound of the cascade without regular metrorhythmical organization. Most often it is free expedited and free slow motion, undulating aleatoric build. Bellows flams – performance short forslag (mostly chord textures) receiving bellows shake.

Ricochet sound effect arising from bellows shake furs and light strikes one part of the bellows on the right semi-casing accordions, thus a characteristic sound attack. From the French word ricochet means "bounce". In this case, actually the rebound (directly rebound) becomes small, independent movement of the lower part of the left half a length in compression immediately after a light blow its top in the upper part of the right half a length in conditions of slightly diluted bellows. It is this movement of the lower half a length and produces one extra sound attack on the already pressed.

Duplicate ricochet is a fragment of the main ricochet, which uses only ricocheting part, i.e. the impact of the upper part of the left semi-casing (bellows close) and then move lower.

Three-brained ricochet is the most common and not difficult in terms of performance development, exists in two versions: direct and inverse. Direct three-brained ricochet begins to bellows open (first fraction), then the bellows close in the second and third fraction (kick-rebound). Reverse the three-brained ricochet, on the contrary, begins to bellows close, then there is a bump-rebound correspond to the first and second fraction, and the third sounds through further bellows open.

Quadruple ricochet is also a widespread bellows performing. Its implementation technology reflects the execution method of ricochet on the basis of direct Three-brained rebound with the mandatory withdrawal of the fingers from the keys between the fourth and first stakes in each link.

Atically and continuous ricochets include in their performance technique broader involvement of all resource of instrumente, namely active alternate work almost all four corners of bellows of accordions.

So, a wide variety of original techniques bellows that are used in performing and composing spheres bayan creativity, is a bright and colorful timbre is sonorous complex that its distinctive sound greatly enriches the system of expressive means of modern bayan music broadcasting.

Keywords: bellows techniques of playing, bellows shake, ricochets, button accordions performance, button-accordions music, Ukrainian composers.

Міхові прийоми гри (насамперед, прийоми міхового тремоло) – це іманентні способи віртуозно-інструментального виконання на баяні, що „емігрували” з минулих часів широкого побутування фольклорного гармонікового музикування. Тобто з часів, коли цей колоритний прийом значно впливав на саму манеру й стилістику всього виду гармоніково-інструментальної культури. За спостереженням І. Єргієва, міхове тремоло, тобто віртуозне репетиційне дроблення витриманого тону, в професійній

баянній сфері набуває значення специфічного баянного штриха, а в новій музиці цей прийом отримує подальших модифікацій завдяки композиторсько-виконавським пошукам нових сонорних засобів з метою передачі різноманітних образно-емоційних сфер музики [2, 74-75]. В сучасній методичній літературі більшість міхових прийомів достатньо описані (роботи М. Давидова, Ф. Ліпса, В. Семенова та ін.). Попри це у вітчизняному музикознавстві поки що не існує робіт з повної і ретельної характеристики та систематизації усіх різновидів цих специфічних способів гри, а тому *метою* цієї статті є здійснення аналітичного огляду та класифікації виконавських міхових прийомів у баянному мистецтві, а також висвітлення їх через зразки композиторської творчості сучасних українських авторів.

Отже, *тремоло міхом* – це прийом гри з використанням періодичної зміни міху на одному звуці чи співзвуччі [6, 1], який виконується різноспрямованими рухами міху в повільному, помірному чи швидкому темпі [1, 33]. Традиційно прийом міхового тремоло виконується рухом лівого півкорпусу, тобто лівою рукою. Хоча останнім часом усе ширше знаходить використання техніка тремоловання й правою рукою. Такий прийом пропонують в епізодах з довготривалим міховим тремоло з метою раціонального розподілення м'язової роботи, необхідної для його виконання, між обома руками. Техніка міхового тремоло з використанням руху правого півкорпусу (й правої руки) описана В. Шишиним [6, 3].

Найбільш поширеними видами міхового тремоло, що використовуються в сучасній баянній літературі, є звичайне (дводольне й тридольне) та комбіноване (дводольне й тридольне) тремоло міхом. Разом з тим, слід відзначити й появу нових різновидів і модифікацій цього прийому, заснованих на поєднанні окремих елементів звичайного та комбінованого тремоло.

Звичайне тремоло міхом – виконують почерговим різноспрямованим рухом міху з утриманням пальцями натиснутих клавіш. Таким чином, початок звучання дводольних парних груп завжди буде припадати на розтиск міху. Українською рідко використовується виконання початку парних груп на стиск міху

(так зване зворотне тремоло). У свою чергу, гра тридольних (тріольних) структур прийомом звичайного тремоло передбачає виконання першої долі кожної наступної групи по чергово в різних напрямках руху міху, тобто розтиск – стиск. Прийом звичайного тремоло міхом набув найпоширенішого застосування як оригінальний баянний сонор у сучасній композиторській практиці й жанрі перекладень і транскрипцій для баяна інструментальної та оркестрової музики.

Комбіноване тремоло міхом передбачає утримання пальців на клавішах лише в середині групи та зняття їх тільки в момент зміни груп, рух міху на першу долі кожної нової групи здійснюється в напрямку останньої долі попередньої групи. Тобто комбінується різноспрямованість руху міху з односпрямованістю. Так, під час виконання комбінованого тремоло напрям руху міху на початку груп у дводольних і тридольних структурах буде зворотнім на противагу прийому звичайного тремоло: дводольні – по черговий (розтиск – стиск), тридольні – тільки на розтиск. Виконання останнього, тобто тридольного варіанту комбінованого тремоло має особливо яскравий і ефектний вигляд, з успіхом використовується не тільки в академічній сфері, а й у музиці легких жанрів. Один з різновидів комбінованого тремоло – виконання двох долей міховим рухом в одну сторону без зняття пальців з клавіш становить поєднання принципів міхового тремоло й пульсації (В. Зубицький Концертна партита №2, III ч.).

Творчі експерименти з прийомом міхового тремоло привели до появи й упровадження в композиторсько-виконавську практику нових різновидів цього способу гри, серед яких слід назвати такі: асиметричне звичайне тремоло, асиметричне комбіноване тремоло, синтезоване тремоло, аритмічне тремоло, міхові форшлагги.

Асиметричне звичайне тремоло – виконання груп з різнорідною метрикою (дводольних і тридольних) прийомом звичайного тремоло. У цьому випадку різноспрямоване чергування руху міху співпадає з акцентуацією сильних долей несиметричних за метрикою груп.

Асиметричне комбіноване тремоло – виконання способом комбінованого тремоло ланцюжка груп з різнорідною метрикою. *Синтезоване тремоло* – поєднання в тремоловальному русі елементів звичайного й комбінованого тремоло. Так, у Концерті для баяна з оркестром А. Сташевського спостерігаємо фрагмент, у якому дуольні групи виконуються звичайним прийомом тремоло, а тріольні, що йдуть за ними, – комбінованим. Існують й зворотні варіанти синтезованого тремоло. Так, наприклад, у першій частини „Баскаріади” В. Семенова зустрічаємо акордовий рух, у якому дуольні групи виконують комбінованим способом, а наступні тріольні – звичайним. *Аритмічне* або вільноритмізоване тремоловання – виконання прийомом міхового тремоло звукового каскаду без регулярної метроритмічної організації. Найчастіше це вільноприскорені та вільноуповільнені міхові рухи, хвилеподібні алеаторичні побудови. *Міхові форшлагі* – виконання коротких форшлагів (переважно акордової фактури) прийомом міхового тремоло.

Рикошет – це „...звуковий ефект, що виникає в результаті тремоловання міхом та легких ударів однією з частин міху по правому півкорпусу баяна, завдяки чому виникає характерна атака звуку” [4, 53]. З французької мови слово *ricochet* означає „відскок”. У цьому випадку власне рикошетом (тобто відскоком) стає невеличкий самостійний рух нижньої частини лівого півкорпусу на стиск відразу ж після легкого удару його верхньої частини об верхню частину правого півкорпусу в умовах незначно розведеного міху. Саме цей рух нижнього півкорпусу і виробляє ще одну додаткову атаку звуку на вже натиснутій клавіші. Цей прийом був винайдений експериментальним шляхом відомим музикантом Ф. Ліпсом, який і запропонував його до виконавської практики та вперше описав технологію його виконання. У сучасній баянній літературі композитори вдало й художньо-переконливо використовують різні види рикошету – дводольний, тридольний, чотиридольний, п’ятидольний, безперервний.

Дводольний рикошет є фрагментом основного рикошету, в якому використовується лише рикошувальна його частина, тобто удар верхньої

частини лівого півкорпусу (стиск міху) з наступним ходом нижньої. Таким чином з'являється дубль-звук, тобто дві долі на одній утриманій пальцем ноті. Такий прийом використовують і в поодиноких випадках у вигляді цього окремого сегмента, й одночасно в комбінації з тридольним рикошетом. Наприклад, у партії правої руки – дводольний (на третю долю – пауза), у партії лівої – повноцінний тридольний.

Тридольний рикошет – найбільш поширений і не складний щодо виконавського опанування, існує у двох варіантах: *прямий* та *зворотний*. Прямий тридольний рикошет розпочинається на розтиск міху (перша доля), далі на стиск виконується друга і третя долі (удар-відскок). Зворотний тридольний рикошет, навпаки, розпочинається на стиск міху, тобто удар-відскок відповідають першій і другій долі, а третя звучить уже за рахунок подальшого розтиску міху. Обидва варіанти тридольного рикошету можуть виконуватися і без знімання пальців з клавіш (на звучанні одного звуку чи співзвуччя), і зі зніманням на стику груп, особливо в ситуації, коли звуковий матеріал змінюється на кожну окрему ланку рикошету. В плані ритміки тридольному рикошету підвладне відтворення різнорідних ритмічних малюнків на основі трьох елементів від рівномірних тріолей і до дроб-пунктиру.

Чотиридольний рикошет також є широко поширеним різновидом гри міхом. Технологія його виконання розроблена Ф. Ліпсом (описана в ним книзі „Мистецтво гри на баяні” [3]). Вона відбиває спосіб виконання рикошету на основі прямого тридольного рикошету з обов'язковим зняттям пальців з клавіш між четвертою і першою долями в кожній ланці. Тобто четвертою долею після виконання ланки тридольного рикошету стає перша доля наступної ланки цього виду рикошету. А далі, після підйому пальців, розпочинається вже нова подібна ланка з чотирьох елементів. Як влучно підмітив В. Семенов, у техніці виконання цього виду рикошету присутній елемент комбінованого міхового тремоло [4, 54]. У цьому випадку дві суміжні долі (четверта і перша) через зняття пальців з клавіш звучать на одному напрямі міхового руху. Як і в ситуації з тридольним різновидом ритміка чотиридольного рикошету

передбачає виконання різних ритмо-комбінацій на основі чотирьох елементів, але ж у широкій практиці композитори використовують цей міховий прийом переважно із застосуванням періодично-остинатної ритміки.

Інший варіант виконання чотиридольного рикошету, який не передбачає зняття пальців з клавіш (на зразок тридольного його різновиду) і виконується за рахунок ударів почергово внутрішнім та зовнішнім кутами верхньої частини лівого пів корпусу, поки що не знайшов широкого розповсюдження в художній практиці баяністів [4, 55]. Разом з тим, активне впровадження протягом останніх десятиліть в баянну літературу чотиридольного рикошету, який подекуди замінив традиційне міхове тремоло, значно розширило групу міхових прийомів, збагатило баянну темброво-сонорну палітру ще одним специфічним виражальним засобом.

П'ятидольний і безперервний рикошети передбачають у техніці їх виконання більш широке залучення всього міхового ресурсу інструмента, а саме активну почергову роботу практично всіх чотирьох кутів баянного міху. Лише останнім часом ці види рикошету починають використовуватися у композиторській творчості (С. Губайдуліна „Et exspecto” та ін.). З приводу останнього різновиду слід зазначити, що його назва певним чином хоч і закріпилася в практиці баянного виконавства останніх десятиліть, проте виявляється не зовсім коректною, оскільки не відповідає реальній сутності цього художнього явища. „Безперервно” може бути виконаний будь-який традиційний різновид рикошету (тридольний, чотиридольний) у зв'язано-ланцюжковому варіанті. У цьому ж випадку аналізований різновид логічніше класифікувати як *багатодольний аритмічний*.

Отже, широкий набір різноманітних оригінальних прийомів гри міхом, що з успіхом використовуються у сучасній виконавській і композиторській сферах баянної творчості, представляє собою яскравий і колоритний темброво-сонорний комплекс, який своїм самотутнім звучанням значно збагачує систему виражальних засобів сучасного баянного мовлення. Підсумуємо в поданій

таблиці класифікацію міхових прийомів, які використовуються в баянній музиці сьогодення (на прикладі творів вітчизняних композиторів).

Таблиця

Класифікація міхових баянних прийомів

<i>Види</i>	<i>Підвиди</i>	<i>Приклади</i>
міхове тремоло	звичайне дводольне	А. Білошицький Концертна партита №3 (І ч.)
	звичайне тридольне	В. Власов Імпровізація і токато
	комбіноване дводольне	В. Зубицький Концертна партита №1
	комбіноване тридольне (тріольна віддача)	В. Зубицький Сюїта №2 „Карпатська” (фінал)
	асиметричне (звичайне та комбіноване)	В. Зубицький Соната №2 „Слов’янська”
	синтез звичайного і комбінованого	А. Сташевський Концерт для баяна з оркестром
	аритмічне (вільноритмізоване)	В. Рунчак „Messe da Requiem”; А. Сташевський „Монолог-хід”
	міхові форшлаги	А. Сташевський Монолог-хід, Capriccio in modo jazz
рикошети	дводольний	А. Сташевський Capriccio in modo jazz
	тридольний прямий	В. Рунчак „Присвячення І. Стравінському”
	тридольний зворотний	В. Власов „Веснянка”
	чотиридольний	В. Зубицький Прелюдія і токато (кода)
	п’ятидольний	О. Скрипник Токата
	безперервний (багатодольний аритмічний)	у процесі розробки

1. Давыдов Н. Теоретические основы формирования исполнительского мастерства баяниста (аккордеониста) / Н. Давыдов. – К. : НМАУ им. П. И. Чайковского, 2006. – 308 с.
2. Єргієв І. Д. Український «модерн-баян» – феномен світового мистецтва [Навч. посібник для вищих муз. навч.закладів] / І. Д, Єргієв. – Одеса : Друкарський дім. – 2088. – 168 с.
3. Липс Ф. Р. Искусство игры на баяне / Ф. Липс. – М. : Музыка, 1985. – 157 с. 187
4. Семенов В. Современная школа игры на баяне / В. Семенов. – М. : Музыка, 2003. – 216 с.

5. Сташевський А. Я. Сучасна українська музика для баяна: виражальні засоби, композиційні технології, інструментальний стиль : монографія / А. Я. Сташевський. – Луганськ : Янтар, 2013. – 328 с.
6. Шишин В. И. Специфические приемы игры на баяне. [Метод. разработка] / В. И. Шишин. – Ростов-на-Дону, 1991. – 23 с.

Культура і сучасність : альманах. – К. : Міленіум, 2015. – №1. – С. 108-112.